

Az információs-dokumentációs tevékenység koordinálása Hollandiában és a SWIDOC szerepe*

Ismerteti a SWIDOC-nak, a Holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs és Dokumentációs Központjának a szerepét. A központot az Oktatási Minisztérium a társadalomtudományok nemzeti infrastruktúra-támogatójává nevezte ki. A SWIDOC-nak három osztálya van: a folyó kutatások osztálya, a dokumentációs-információs osztály és az adatarhívum. A dokumentációs osztályhoz tartozik a szürke irodalomra szakosodott kutatási jelentési részleg, a nemzetközi online irodalomszolgáltatás és a referenzkönyvtár.

A holland tudományos, információs és dokumentációs rendszer meglehetősen decentralizált, többé-kevésbé autonóm, eltérő pénzügyi erőforrásokkal és célokkal, különféle szervezeti felépítéssel, technikai berendezéssel rendelkező és különböző szolgáltatásokat nyújtó egységekből áll. Jelenleg gyors változáson megy keresztül az automatizáció, a telekommunikáció és annak következtében, hogy a kormánypolitika célja a hatékonyság, a minőség növelése, valamint az információs, a dokumentációs és a könyvtári szolgáltatások költségének a csökkentése.

Világossá vált, hogy a hardver és szoftver egyre könnyebb kezelése az információs hálózatnak mind a kínálati, mind a keresleti oldala (az információ előállítójától a közvetítő szervezeteken keresztül egészen az információ felhasználójáig) szükségszerűvé teszi a koordinációt a könyvtár, az információ és a dokumentáció terén.

Számítógépesítés, számítógépes hálózatok és telekommunikáció: ezek a koordináció kulcsszavai. A koordináció célja pedig, hogy az egyre többféle információs forrás mind hozzáférhetőbbé váljon egyre többféle információfelhasználó számára.

Hogy elérje politikai céljait, a holland kormány új tanácsadó és végrehajtó testületet hozott létre. Nemrég a "Bibliotheekraad"-ot (a Könyvtári Tanácsot) és a NOBIN-t (a holland információs szolgáltatások fejlesztését célzó szervezetet) a RABIN (Könyvtári és Információs szolgáltatások Tanácsa) és az NBBI (Könyvtári és Információs szolgáltatások Holland Irodája) váltotta fel. Ezenkívül a kormánynak az a szándéka, hogy néhány különálló könyvtárat és dokumentációs központot a hágai Királyi (Nemzeti) Könyvtár illetékessége alá rendeljen.

A SWIDOC-ot, a Holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia Társadalomtudományi In-

formációs és Dokumentációs Központját az Oktatási Minisztérium 1983-ban a társadalomtudományok országos infrastrukturális szervévé jelölte ki.

SWIDOC

A SWIDOC-nak három osztálya van: a folyó kutatások osztálya, a dokumentációs-információs osztály (a szürke irodalomra szakosodott kutatási jelentéseket feldolgozó részleggel, nemzetközi online szolgáltatással, referenzkönyvtárral) és adatarhívum (Steinmetz Archivum).

A SWIDOC integrált információs és dokumentációs központ, ahol a kutatási jelentéseket a kutatási tervek regisztrációjának megfelelően rakják le, s mindjárt melléjük azokat a gép által olvasható empirikus adatkészleteket, amelyeket a beszámolók elkészítésekor használnak, és amelyeket egy újabb, pl. egy összehasonlító longitudinális kutatásnál vagy egy új szempontból való elemzésre fel lehet használni.

Az integráció itt egyrészt azt jelenti, hogy egyes osztályok információkkal látják el azokat az osztályokat, amelyeknek a beszerzési munkához ezekre szükségük van. A folyó kutatások osztály értesíti a dokumentációs-információs osztályt arról, hogy mikor és hol lehet beszerezni a kutatási beszámolókat, az pedig az adatarhívum rendelkezésére bocsátja ezeket a beszámolókat, segítve őt az empirikus adatbázisok beszerzésében. Másrészt azt jelenti, hogy integrált információkat lehet nyújtani a felhasználóknak. A SWIDOC, amely elvileg lefedi az összes társadalomtudományi diszciplínát, ügyfeleit tájékoztatja arról, ki, hol, milyen kutatást folytat, mely kutatási jelentésekbe lehet betekinteni, és milyen adatbázisokat lehet használni másodlagos elemzésre az ügyfeleket érdeklő területeken.

* Az MTA Könyvtárában 1987. november 23-án tartott előadás összefoglalása.

A munka és az információ integrálása a koordináció egyik olyan példája (ez esetben egyetlen intézet keretén belül), amelynek célja, hogy javítsa az információ hozzáférhetőségét a kutatók, diákok, oktatók, kormányhivatalnokok, kutatótervező intézetek, szakszervezetek és cégek stb. számára. A belső integráció fejlesztése érdekében a SWIDOC helyi mikroszámítógép-hálózatot állított üzembe.

Ez a "SWIDOCnet" egy továbbfejlesztett, a hálózati működést szolgáló személyi számítógépből, egy sor személyi számítógépes munkaállomásból és egy lézernyomatóból áll. A hálózat gépei IBM-kompatibilisek és 3COM-os hálózati, valamint eredeti IBM-DOS operációs szoftverrel működnek.

A SWIDOC külső koordinációs tevékenységét a következő példák illusztrálják.

► A folyó kutatások részlege két koordinációs szinten is aktív. Először is sok olyan szervezettel kooperál, amelyek a folyó kutatásokat regisztrálják egyes szakterületeken (pl. nevelés, egészségügy), hogy elkerüljék a munka megkettőzését, és biztosítsák, hogy a kutatók válaszoljanak a kutatásaikra vonatkozó kérdésekre. Másodszor – három másik taggal együtt – részt vesz a CILO-ban, a valamennyi tudományterületen folyó kutatások regisztrálásának koordinálását végző bizottságban. Így nemcsak szerepet vállal a számos tudományterületen folyó valamennyi kutatást felölelő közös adatbázis felépítésében, hanem hozzájárul egy olyan általános osztályozási rendszer kialakításához is, amelyet a CILO adatbázisában alkalmaznak. 1988-ban 13 holland egyetem közül kettő megkezdte kutatási programjainak leírását a CILO számítógép rendelkezésére bocsátani további számítógépes feldolgozás és online hozzáférés céljából. E példát remélhetőleg más egyetemek is követik majd, és ennek következtében az egyetemi kutatások teljes lefedése megvalósul. Az egyetemeken kívül folyó kutatásokat más csatornákon át lehet elérni, de föltételezhető, hogy – legalábbis részben – hasonlóan lehet megszerezni őket is a jövőben.

► A dokumentációs-információs részleg tevékenységének egy részét a PICA-hoz (Project Integrated Catalogue Automation) illeszti, amelyben 50 könyvtár, köztük az egyetemi könyvtárak többsége vesz részt. A PICA rendszer mindenekelőtt osztott katalogizálási rendszer.

A részt vevő könyvtár először is ellenőrzi, hogy egy újonnan beszerzett dokumentum ISBD-szabványoknak megfelelő címléírása szerepel-e már a PICA adatbázisban. Ha igen, akkor csak hozzá kell tennie olyan speciális elemeket, mint a tárgyszavak vagy a raktári jelzet. Ha a leírás nem szerepel az adatbázisban, akkor elkészíti és a többi résztvevő rendelkezésére bocsátja.

A PICA nyilván nem egy komplett könyvtári rendszer, mégis nagy szerepe van a katalogizálásban és a könyvtárközi kölcsönzésben, mivel hamaro-

san jelentős, bárki számára hozzáférhető bibliográfiai visszakereső adatbázisrendszerre fejlődhet.

Az adatarhívum (Steinmetz-archívum) összehangolja tevékenységét a kutatásokhoz statisztikai adatkészleteket előállító és felhasználó részlegekkel. Nagyon fontos, de nehéz partner a kutató közösség kiszolgálásában az állami Központi Statisztikai Hivatal. Ez a hivatal nem óhajtja megszorítások nélkül kielégíteni a kutatóknak a statisztikai adatok iránti egyre növekvő igényét, ugyanis a fejlett számítástechnika lehetővé teszi, hogy egyes személyeket is kiszűrjenek a különféle információkat tartalmazó (különösen adminisztratív jellegű) adatkészletekből. Így azonban megsértik az állampolgárok személyes jogait. Ráadásul a hivatal – a kormány nyomására – egyre nagyobb összegeket kér az adatokért. A nyilvános statisztikai anyag felhasználásával kapcsolatos komoly megszorításokkal szemben növekszik a kutatók ellenkezése. Nemcsak azt mondják, hogy ez az anyag fontos a társadalom tudományos tanulmányozásához, hanem azt is tagadják, hogy a kormánynak kizárólagos jogai lennének az állampolgárok adataira anélkül, hogy a állampolgároknak (ez esetben a független társadalomtudósoknak) is ne lenne joguk az adatok megismerésére és esetleg más szempontú elemzésére.

Legújabbban a SWIDOC egy kutatási projektet indított el, hogy megállapítsa azokat a minőségi követelményeket, amelyeknek a kutatóknak meg kell felelniük, ha hozzá akarnak férni az adatokhoz, illetve hogy kidolgozzon egy ellenőrző mechanizmust ezen adatok helytelen felhasználásának megelőzésére vagy szankcionálására, és hogy megoldásokat javasoljon az adatkészletek alkalmazását gátló magas árak kiküszöbölésére.

► A SWIDOC mindhárom osztálya érdekelt a nemzetközi koordinációban.

A *folyó kutatások* osztálya bejelenti a folyamatban lévő kutatásokat az ECSSID-nek (European Cooperation in Social Science Information).

A *dokumentációs-információs* osztály felelős azért, hogy minden holland tudományos, szürke irodalom bekerüljön a SIGLE (System of Information about Grey Literature in Europe) adatbázisba, amelynek rendszerét az Európai Közösség számára az EAGLE (European Association for the Exploitation of Grey Literature) koordinálja. Az EAGLE-nek a SWIDOC ugyancsak tagja. Nemzeti szinten a SWIDOC együttműködik a hágai Királyi Könyvtárral és a fizikai tudományok terén működő partnerintézményekkel. A SIGLE adatbázist az NSZK-beli INKA és az angol Blaise-line rendszeren keresztül lehet elérni. Más szervezeteknek is felajánlották ezt a lehetőséget, köztük az alábbiaknak:

MEAD	Télesystemes Questel
STN (= FIZ)	Pergamon InfoLine
Dialog	ESA
Data-Star	BRS

A *Steinmetz-archívum* koordinálja azt a munkát, hogy közös sémát dolgozzanak ki az empirikus adatbázisok leírására, egyelőre négy európai ország (Dánia, Anglia, NSZK, Hollandia) számára. Legutóbb az USA-ból az ICPSR (Interuniversity Consortium for Political and Social Research) archívuma csatlakozott ehhez a csoporthoz. Az öt dokumentációs adatbázis közös formátumba való konvertálásával egy – jelenleg 5000 adatkészlet-leírásból álló – nemzetközi adatbázis jöhet létre. Az EARN (European Academic Research Network) hálózaton keresztül valósulhat meg a kommunikáció és a csere. Remélhetőleg más európai országok is csatlakozni fognak; így lehetőség nyílik Európa nagy része és az USA adatkészleteinek számbavételére, és össze lehet majd állítani a nemzetközileg hozzáférhető adatkészletek regiszterét.

Nemzeti szinten meg kell említeni egy új, fontos társadalomtudományi központot, amellyel a SWIDOC hamarosan koordinációs kapcsolatba lép, tekintettel a későbbi nemzetközi kooperációs lehetőségekre és a kutatási adatbázisok és elemzéseik cseréjére. Ezt az új, ún. Gamma-soft központot azért hozták létre, hogy segítse a társadalomtudományi kutatókat munkájukhoz szükséges szoftverekkel. A tervek szerint szoftvercsomagok és szoftveralkalmazások adatbázisát fogja felépíteni. Mindig nehéz olyan szoftvereket találni, amelyek teljesen megfelelnek az adott kutatói igényeknek, de a sok programcsomagból valamelyik – némi módosítással – valószínűleg alkalmas lesz az adatok elemzésére. Az adatbázis segít megtagarítani a kutatók értékes idejét, amit nem kell szoftverek felkutatására és saját szoftverek kifejlesztésére vagy másoké alkalmazására fordítaniuk. A Gamma-soft bizonyos mértékig egyetemközi szakmai központ, és nyilvánvaló, hogy a SWIDOC-nak és adatarchívumának szoros együttműködést kell kialakítania vele. A számítógép által olvasható adatok nem érnek sokat szoftver nélkül. Csak az a szoftver ér valamit, amely alkalmas a gép által olvasható adatok elemzésére. A Steinmetz-archívum adatkészletei olyan szoftvereket igényelnek, amelyeket a kutatók fel tudnak használni elemzéseikhez, de a munkatársi gárda nem elég nagy ahhoz, hogy maga fejlesszen ki alkalmazható szoftvereket.

Az archívum rendelkezik több szoftver tárolásához szükséges kapacitással, és más nemzeti és nemzetközi központokkal és archívumokkal online cserekapcsolatban áll. Ez a fejlemény manapság nagyon fontos a társadalomtudományok szempontjából, minthogy a kutatók egyre nagyobb számban ismerkednek meg a számítógéppel és kezdik tudomásul venni, hogy a jól megírt számítógépes programok az elemzés különösen hasznos és hasznos hozó modelljeit kínálják, amelyeknek értéke meghaladja a szabványosítottabb SPSS-ét (Statistical Package for the Social Sciences) vagy a SAS-ét (Statistical Analysis System).

SURFnet

A SURFnet új és merész holland program. A holland egyetemek számítóközpontjai kezdeményezték egy országos számítógépes kommunikációs hálózat létrehozását, amit pénzügyileg a kormány és a SURF-tagok (köztük a Holland Tudományos és Művészeti Akadémia), műszakilag pedig a Digital Equipment Corporation, az IBM, a Philips és a holland posta telekommunikációs részlege támogatnak. Számos kutatóintézet, könyvtár, információs és dokumentációs központ kapcsolódik be ebbe a hálózatba, amely a tervek szerint a közeljövőben 400 000 felhasználót fog kiszolgálni. Ez az országos hálózat rövidesen magába foglalja az EARN-t és az EURONET-et, és lehetővé fogja tenni a nemzetközi szintű információcserét is. A Cosine-nal (az Európai Közösség Eureka-projektjével) kooperálva a SURFnet együttműködik más hálózatokkal egy olyan átfogó, európai hálózat létrehozásában, amely ugyanolyan lehetőségeket és szolgáltatásokat nyújt, mint amilyeneket a SURFnet fog Hollandiában. Ennek során a nemzetközi OSI (Open Systems Interconnections) szabványokat fogják alkalmazni.

A program a végrehajtás első szakaszában tart. Feltételei a következők:

- ▶ személyi számítógépek és terminálok,
- ▶ szoftver (olyan szakmai központokkal, mint a Gamma-soft minden tudományág számára),
- ▶ szilárd adatkommunikációs infrastruktúra,
- ▶ feldolgozási kapacitás (centralizálva és decentralizáltan),
- ▶ szellemi felkészülés (dokumentáció, oktatás, helyi technikai segítség és szaktanácsadás),
- ▶ "sárga lapok", azaz egy minden olyan információt tartalmazó kézikönyv, amelyre a felhasználónak szüksége lehet (pl. kik vesznek részt a SURFnetben, milyen információkat és szolgáltatásokat nyújtanak, hogyan lehet hozzáférni a releváns adatbázisokhoz).

A rendszer könnyen áttekinthető lesz a felhasználó számára. A felhasználók úgy fognak hozzáférni az egyes adatbázisok gazdáihoz, hogy nem kell ismereniük azokat a csomópontokat, amelyeken keresztül az interaktív információ áthalad.

A SURFnet a következő szolgáltatásokat fogja nyújtani:

- ▶ SURF-mail (elektronikus postázás);
- ▶ SURF-board (elektronikus "hirdetőtábla" nagyobb csoportokhoz szóló információk leküldéséhez – az újságközleményekhez és -hirdetésekhöz hasonló);
- ▶ SURF-access (interaktív hozzáférés olyan információforrásokhoz, mint pl. az adatbázisok: mindenki hozzáférhet pl. a könyvtári katalógusokhoz íróasztalától);
- ▶ SURF-file (adatfájlok átvitele; adatkészletek vagy szoftverek be-, illetve kitöltése);

► SURF-job (távolsági job-bevitel: az adatokat egy távoli számítógépre lehet elküldeni, amelyet elláttak az adatelemzésre szolgáló szoftverrel, az eredményt visszakapja a felhasználó);

► SURF-guide (lásd a fenti "sárga lapokat").

A SURFnet bevezetése jelentős átszervezést kíván meg az oktatás és kutatás szervezetében, valamint az információs és dokumentációs központokban.

A SWIDOC következő osztályai vesznek részt ebben a hálózatban:

► a folyó kutatások osztálya, a CILÓ-n és az Amszterdami Egyetem számítóközpontján keresztül;

► a dokumentációs-információs osztály az Amszterdami Egyetem számítóközpontján és a PICA nagyszámítógépén keresztül;

► a Steinmetz-archívum szintén az Amszterdami Egyetem számítóközpontján keresztül.

Akár a SURFnet-en keresztül, akár magán a SWIDOC-on belül nagyobb számítógép beállításával lehet majd integrált információkat előállítani (folyamatban lévő kutatások, a hozzáférhető jelentések és a másodlagos elemzésre hozzáférhető adatkészletek) és egy nagyon változatos felhasználói piac rendelkezésére bocsátani.

Ha a számítógépes és telekommunikációs terület fejleményeire tekintünk, akkor az a benyomásunk támad, hogy előbb vagy utóbb minden létező dolgot egyre kisebb mesterséges egységekre, digitális bitekre szednek szét. Egyesek számára ez ijesztő perspektíva. És valóban, T. S. Elliot nyomán néha

hajlamosak vagyunk megkérdezni: Hol van a bölcsesség, amely tudássá vált? Hol van a tudás, amely információvá vált? Hol van az információ, amely adattá vált? És hol vannak az adatok, amelyek bekerültek a számítógépbe?

Kétségtelen, a számítógép és tartozékai nagy hajtóerőt jelentenek; a technológiának megvan a maga hatása kultúránk fejlődésére. Másfelől azonban a technológiát kordában lehet tartani és jól vagy rosszul felhasználni. Én bízom abban, hogy az embernek megvan a képessége arra, hogy az adatot információn keresztül ismertté és – ha bölcs – bölcsessé alakítsa át. A könyvtárak, az információs és dokumentációs központok ezt a folyamatot szolgálják, ha jól és kiterjedten hasznosítják modern technikai eszközeink csodálatos lehetőségeit. Alkalmazásukhoz azonban pénzre és időre van szükség. Pénzre, mivel költségesek, és időre, mivel a meglévő rendszerek összetettek, és olyan koncepciók, értékek, normák, és olyan típusú személyiségek irányítják őket, amelyek és akik nem változnak meg rövid idő alatt.

Olyan strukturális, ill. szervezeti, valamint kulturális változásokra van szükség, amelyek minden közreműködőre hatnak. A SWIDOC a holland információs rendszerben a neki jutott kis pontról be tud lépni az új információs világrendbe és megtalálja ott a maga helyét.

Fordította: Mészáros Piroska

Beérkezett: 1988. I. 13-án.

JELENTKEZÉSI FELHÍVÁS

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, az Idegennyelvi Továbbképző Központ és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézete közös szervezésében 1989. április 5-én

angol nyelvű informatikai tanfolyamot indítunk

információs szakemberek és információfelhasználók részére. A tanfolyam 60 órás, ebből 36 óra nyelvi kondicionálás (meglévő ismeretek felfrissítése, beszéd-készség javítása), 24 óra pedig angol nyelvű informatikai tárgyú előadás. A nyelvórákra és az előadásokra heti 2x4 órában, délelőttönként kerül sor. A tanfolyam helye: az OMIKK tanácsterme (1088 Budapest, Múzeum u. 27. I. em.). A tanfolyam elvégzése után a hallgatók látogatási bizonyítványt kapnak.

Az informatikai tárgyú nyelvi gyakorlatok témakörei:

- A műszaki tudományos információk forrásai
- Szakirodalmi információ mint a vezetés erőforrása
- A mikrográfia szerepe a dokumentumkezelésben
- Iparvállalatok és kutatóintézetek műszaki-tudományos információs rendszerei

- Mikroszámítógépek az információs és könyvtári munkában
- Adatbázis-kezelő rendszerek
- Az NTMIR és más nemzetközi információs rendszerek
- Információs technológiák a 80-as években

A részvételt középfokú angol nyelvvizsgával vagy annak megfelelő szintű nyelvismerettel rendelkező, informatikai érdeklődésű szakembereknek ajánljuk. A **részvételi díj** 3600 Ft, melynek átutalása csak a tanfolyami jelentkezés elfogadása után válik esedékessé (német és orosz nyelvű informatikai tanfolyamokat legközelebb 1989 őszén indítunk).

Jelentkezési határidő: 1989. március 31.

Cím:

OMIKK oktatási és módszertani osztály,
Nagy Gábor
1088 Budapest, Múzeum u. 17.
Tel.: 382-935, 382-300/111